

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Розглянуто основні психологічні особливості та проблеми сучасної сім'ї, зокрема функціонально неповних сімей, утворених унаслідок трудової еміграції. Доведено, що міграція з метою заробітку спричиняє значні стресогенні ситуації та негативні наслідки для особистості самого мігранта і психоемоційного благополуччя його сім'ї. Це засвідчує необхідність упровадження системи психологічної допомоги сучасним сім'ям, функціонально неповним сім'ям та їх психологічного супроводу, найперше в дошкільних і початкових навчальних закладах.

Ключові слова: психологічна допомога, функціонально неповні сім'ї, психологічний супровід, проблеми функціонально неповних сімей, трудова міграція.

Постановка проблеми. Непривабливі особливості соціально-економічної ситуації в Україні спричиняють нові складні проблеми у сфері сімейних відносин, що потребує якісної модернізації психологічного супроводу сімейного життя, допомоги проблемним сім'ям. Водночас зі зростанням частки неповних сімей унаслідок розлучення, чи (рідше) смерті одного з подружжя інтенсивно зростає чисельність так званих функціонально неповних сімей, члени яких емігрують за кордон у пошуках кращого заробітку на чужих теренах.

Згідно зі звітом Генерального секретаря ООН з моніторингу світового населення, присвяченому міжнародній міграції та розвитку, Україна посідає четверте місце за кількістю міжнародних мігрантів [11]. Так, близько 20 млн співвітчизників живуть за межами України як закордонні українці, а 7 млн є трудовими мігрантами (тобто виїжджають в інші країни з метою працевлаштування) [17]. Гендерний розподіл українських трудових мігрантів такий: чоловіки – 66% та жінки – 34%. Кількість мешканців села перевищує кількість міщан (відповідно 54% проти 46%). За віковими групами трудові мігранти розподіляються таким чином: близько чверті – мігранти віком 40 – 49 років, п'яту частину становлять мігранти віком 30-34 роки, по 15% припадає на групи віком 25–29, 35–39 та 50–59 років. Таким чином, середній вік трудових мігрантів становить 37 років; 65% мають загальну середню освіту, 30% – вищу (проте половина з них отримали лише базову або неповну вищу освіту) [3].

Рівень участі населення різних регіонів у трудовій міграції та його географічна спрямованість також є різними. Найвищою інтенсивність міграції є у західних областях, найнижчою – у центральних. На сході рівень участі визначається як низький. Лідером за кількістю трудових мігрантів є Закарпатська область. Найбільша країна-реципієнт закарпатців – Чеська Республіка. Жителі Чернівецької області працюють переважно в країнах Євросоюзу; Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської обирають Польщу, Італію, Португалію; Рівненської та Волинської – сусідню Білорусію та Польщу [3].

Міграційні процеси призводять до низки психологічних проблем у функціонуванні й розвитку сім'ї як основної ланки суспільства. Адже перспективи духовного та соціально-економічного прогресу нації, розвиток демократії і громадянського суспільства в Україні безпосередньо залежать від психологічної атмосфери сім'ї, цілісності внутрішніх взаємин. На основі наукового дослідження проблематики сучасних сімей виникає необхідність створення програм надання психологічної допомоги членам функціонально неповних сімей.

Стан дослідження. Проблеми трудової міграції населення України одержали висвітлення в дослідженнях таких вітчизняних науковців, як С. Бандур, О. Бугрова, О. Гладун, І. Гнибіденко, В. Джаман, М. Долішній, А. Доценко, А. Заробська, Л. Запорожан, Е. Кальмуцька, Е. Лібанова, О. Малиновська, С. Мельник, В. Онікієнко, О. Позняк, М. Романюк, С. Чехович, Т. Царик, О. Хомора та інші. Цей список можна продовжити, оскільки із зазначеною проблематикою тісно стикаються і перетинаються чимало інших соціально-економічних, демографічних, психічних, психологічних, політичних, нормативно-правових та інших факторів.

У Європейській конвенції про правовий статус працівників-мігрантів (1977р.) закріплено правовий аспект становища іноземних працівників. Відповідно до нього, працівник-мігрант – це громадянин однієї з країн, якому дозволено іншою країною проживати на її території для виконання оплачуваної роботи. Конвенція підписана Україною у 2004 р., ратифікована Верховною Радою України у 2007 р., отож норми Конвенції стали частиною національного законодавства.

Турбуючись про матеріальні потреби сім'ї, трудові мігранти нехтують потребами психологічними, тому трудова міграція має вкрай негативні наслідки і для особистості самого мігранта, і для психоемоційного благополуччя його сім'ї. Так, виявлено, що міграція з ціллю заробітку спричиняє значні стресогенні ситуації, серед яких особливо вагомими є: ізоляція, втрата роботи, сексуальні розлади, зміна фінансового становища, зміна обов'язків праці, життєвих умов, особистих

звичок, місця проживання, способу розважатися тощо. На психічний стан заробітчанина впливає також зміна суспільної позиції мігранта в приймаючій країні, яка, як правило, є на рівень, а то й нижчою, ніж на батьківщині. Окрім того, мігрант стикається з відчуженістю та маргіналізацією, що проявляється через обмеження реалізації суспільних ролей та участі в основних інституціях суспільного життя. Все це проковує значний стрес, який може призвести не лише до погіршення самопочуття чи здоров'я, а й до зміни в системі цінностей, що переходить у глибоку кризу. Не менш суттєві психологічні потрясіння переживають і сім'ї трудових мігрантів. Ця ситуація тривожить суспільство, однак системних змін у наданні соціально-психологічної допомоги таким сім'ям на сьогодні не відбулось.

Мета дослідження – з урахуванням досвіду вітчизняних і зарубіжних теорій психології та психотерапії сім'ї за результатами аналізу емпіричного матеріалу, зібраного під час авторського дослідження, визначити основні психологічні особливості та проблеми сучасних, функціонально неповних сімей і на цій основі розробити та апробувати програму надання їм психологічної допомоги.

Виклад основних положень. Проблематику психологічної допомоги сім'ї вивчали українські науковці О. І. Бондарчук, В. І. Варга, С. Н. Єніколопов, Т. С. Зелінська, А. Й. Капська, Т. І. Науменко, В. Г. Постовий, І. Ю. Хамітова та ін. Нині активно досліджують особливості змін у функціонуванні сімей у сучасному соціумі, розробляють нові методи та методики психотерапевтичної і консультативної роботи з ними тощо, створюють школи для батьків, центри соціально-психологічної реабілітації та психологічної допомоги сім'ям, які повернулися з вимушеної трудової міграції.

Обґрунтування методів і засобів психологічної допомоги функціонально неповним сім'ям (ФНС) унеможлиблюється через відсутність чіткого визначення форм роботи практичного психолога з ФНС. Серед таких методів пріоритетними є психологічна просвіта (інформування), навчання, проведення тренінгових занять, груп зустрічей тощо, а серед засобів впливу – переважно переконування і навіювання. Тому перед психологом постає питання побудови нових видів, форм і методів роботи з потенційними клієнтами, які б сприяли найперше становленню усвідомленого батьківства.

Експериментальне дослідження проведено нами на базі навчально-виховних комплексів І ступеня м. Коломия №3, 10, 20. У ньому взяли участь 340 осіб, серед яких 162 батьків (85 з функціонально неповних та 77 з повних сімей), 178 дітей (92 з функціонально неповних та 86 – з повних сімей). Завдання полягало в тому, щоб визначити

комплекс основних психологічних особливостей та проблем функціонально неповних сімей; провести порівняльний аналіз психологічних особливостей сучасних повних та функціонально неповних сімей; розробити та апробувати програму психологічної допомоги функціонально неповним сім'ям в умовах навчально-виховних комплексів I ступеня; конкретизувати концепти про роль соціально-психологічної функціональної структури сім'ї в емоційному розвитку особистості дитини; виявити та визначити сутнісні особливості й основні проблеми функціонально неповної сім'ї.

Практичне значення роботи полягало в тому, щоб на основі отриманих результатів теоретичного й емпіричного фрагментів дослідження розробити програму психологічної допомоги функціонально неповним сім'ям та науково-методичні рекомендації для практичних психологів і соціальних педагогів, орієнтовані на профілактику деструктивних тенденцій у дитячо-батьківських відносинах у функціонально неповних сім'ях.

Головною метою цієї програми передбачено розвиток батьківської і материнської відповідальності за виховання дітей; гармонізація взаємин у функціональних сім'ях як запоруки збереження і зміцнення психічного здоров'я сім'ї загалом і кожного її члена зокрема. Результати дослідження засвідчили, що надання психологічної допомоги сучасним, відтак і функціонально неповним, сім'ям вимагає насамперед ґрунтовного визначення основних психологічних проблем, з якими найчастіше зіштовхуються члени таких сімей.

Протягом усього свого життєвого циклу сім'я, незалежно від її типу, стикається з різними труднощами і проблемами. При цьому кожному типу сім'ї притаманна певна, характерна власне для неї проблематика. Специфіка кола основних психологічних проблем функціонально неповних сімей обумовлюється кількома факторами, визначальними серед них є: характерні труднощі періоду перетворення сім'ї у функціонально неповну, специфічні на стадіях молодості, середньої, зрілої сім'ї; наявність і вік дітей в той час; основні соціально-психологічні та психоемоційні виміри сім'ї до і після перетворення її у функціонально неповну.

Однією з перших психологічних проблем, точніше випробувань, із якими стикаються батьки у функціонально неповних сім'ях, є допомога дитині (дітям) пережити розлуку з батьком (матір'ю), які емігрували за кордон, та налагодити оптимальні контакти між ними в нових умовах співжиття на відстані, – щоб ще не стійкі психоемоційні зв'язки між ними не розірвались і не відбулось емоційного «взаємовідторгнення» у дитячо-батьківських стосунках.

Так само у взаєминах між подружніми партнерами можливе поступове емоційне відчуження, якщо на час утворення функціонально неповної сім'ї вони ще не стабілізувалися або ж були напруженими, відкрито чи латентно конфліктними й ці конфлікти не було конструктивно розв'язано.

Утворення функціонально неповної сім'ї на стадії молодшої сім'ї також неминуче призводить до ситуації неузгодженості поглядів юних батьків на сутність процесу і способи виховання дітей, адже кожен із подружніх партнерів виносить зі свого родинного гнізда власну систему уявлень щодо цього. Більшість (58,4%) функціонально неповних сімей утворюються після 1–4 років спільного проживання, коли потреба в організації спільного виховного процесу, самореалізації в дітях ще не була задоволена, так з'являється неузгодженість поглядів батьків на виховання нащадків.

Для багатьох сучасних сімей характерне піклування насамперед про задоволення матеріальних потреб своїх членів, а батьківсько-материнське тепло, ласка, любов нерідко замінюються покупкою чергової іграшки, комп'ютера, домашньої тваринки тощо. Це спричиняє низький рівень емоційного добробуту дитини в сім'ї на тлі належного фінансово-матеріального благополуччя.

Все це у підлітковому віці виливається у різке погіршення дитячо-батьківських взаємин, посилення меркантильного егоїзму, утилітарного ставлення до батьків. Якщо саме на цей період припадає повернення емігранта додому і той стикається з відчуженістю, неприйняттям себе своєю дитиною (дітьми) – виникають конфлікти за типом «це ти його (її) так виховала (-в)» і в сім'ї поглиблюється взаємне емоційне відчуження.

До кола основних психологічних проблем функціонально неповних сімей належить і те, що з еміграцією одного з подружжя більшість потреб, які особистість може задовольняти в сім'ї, перестають задовольнятися або задовольняються не уповні, тому деякі функції сім'ї не виконуються або виконуються на низькому рівні. Проаналізуємо їх.

1. *Функція народження і виховання дітей* не має належного забезпечення, адже найоптимальніше її виконання передбачає об'єднання зусиль усіх членів сім'ї. Порушення цього процесу найперше відбивається на психоемоційному благополуччі дітей, а отже – на благополуччі цілої сімейної системи.

2. *Збереження, розвиток та передача наступним поколінням традиційних цінностей*, акумулювання і реалізація соціально-виховного потенціалу предків – виконання цієї функції у функціональ-

но неповній сім'ї також порушено, хоча в сучасних повних сім'ях вона здійснюється на низькому рівні, бо нині посилюються процеси маргіналізації сімей.

3. *Задоволення потреб у психологічному комфорті та емоційній підтримці, відчутті безпеки, почутті цінності та значущості свого «Я», емоційному теплі і любові, створення умов для розвитку особистості всіх членів сім'ї* уможлиблюється тільки за умови, що сім'я до перетворення у функціонально неповну характеризувалась сприятливим психологічним кліматом, згуртованістю, гнучкістю і гармонійністю взаємин. У протилежному випадку маємо зростання емоційної відчуженості, конфліктності членів сім'ї, незадоволеності сімейним співжиттям. У нашому експериментальному дослідженні нами отримано достовірну на високому рівні статистичної значущості інформацію про зростання рівня емоційної відчуженості та конфліктності у функціонально неповних сім'ях. Про це влучно висловився один з досліджуваних, учасник програми психологічного супроводу функціонально неповних сімей, чоловік заробітчани Микола Б.: «Правду кажучи, різні чутки ходили про спосіб життя наших жінок за кордоном. Хоч і не вірив, але певний відбиток ці чутки залишили. Знаєте, бар'єр непорозуміння, недовіри часто з'являється і зараз. Два роки зробили своє». З такою емоційною відчуженістю пов'язана сумна статистика збільшення числа розлучень серед членів функціонально неповних сімей. Адже забрати з собою за кордон дружину (чоловіка) і дитину (дітей) змогли не більше шести відсотків трудових емігрантів.

4. *Задоволення сексуально-еротичних потреб у переважній більшості функціонально неповних сімей* унеможлиблюється (за порівняно великим винятком тих сімей, у яких подружній партнер-заробітчанин перебуває за кордоном легально, а відтак має змогу кілька разів на рік приїздити додому). Тому подружжю, яке планує поїздку на заробітки когось із них, варто обговорити це питання, зрештою, як і всі інші.

5. *Задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, організації спільного ведення домашнього господарства, розподілі праці у сім'ї* також унеможлиблюється. А тому мати (батько), заклопотані проблемами влаштування сімейного життя після еміграції партнера, не знаходять достатньо часу для своєї дитини (дітей), що виразно показало наше дослідження. Батьки переважно намагаються компенсувати дітям нестачу уваги і тепла матеріальними цінностями, а в результаті отримують поступове емоційне віддалення дитини, формування у неї егоцентричної, меркантильної життєвої позиції. Адже найбільш

сензитивні періоди для зміцнення близьких, теплих дитячо-батьківських стосунків припадають саме на час адаптації сім'ї до статусу функціонально неповної.

6. *Задоволення потреб у спілкуванні з близькими людьми*, у встановленні надійних комунікативних зв'язків із ними, а також задоволення індивідуальної потреби у батьківстві чи материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях значно утруднюється у заробітчанина і є сильним стресогенним чинником, що призводить до зростання нервово-психічної напруги особистості та збільшення ймовірності розвитку характерних симптомів «італійського синдрому».

7. *Організація діяльності з фінансового забезпечення сім'ї* – це чи не єдина функція, яка у функціонально неповній сім'ї може виконуватися на високому рівні, але за умови збереження між подружніми партнерами конструктивних відносин хоча б на найнижчому рівні. Якщо чоловік (дружина) за кордоном знаходить собі нову сім'ю, а функціонально неповна сім'я розпадається і перетворюється у неповну, розлучену, фінансове забезпечення останньої цілковито лягає на того, хто залишився виховувати дитину (дітей) удома. Якщо на заробітках перебуває дружина, а чоловік виховує дітей сам, то здебільшого це призводить до порушень взаємодії між подружжям: традиційно вважається, що чоловік є головним забезпечувачем матеріального достатку сім'ї, власне на цій основі він вважає себе головою родини. У разі функціонально неповної сім'ї, де дружина заробляє основні кошти і її забезпечує, чоловік починає почуватися неспроможним як голова сім'ї і переживає внаслідок цього внутрішньо-особистісні конфлікти, а відтак може зловживати алкоголем чи навіть наркотиками. Отже, функція фінансового забезпечення сім'ї також може бути причиною порушень життєдіяльності функціонально неповних сімей.

8. *Рекреативна функція* – охорона здоров'я членів сім'ї, організація їх відпочинку, зняття з них стресових станів тощо – залежно від психоемоційної атмосфери в сім'ї може певною мірою здійснюватися.

Ще один комплекс психологічних труднощів і проблем, з якими зіштовхуються члени функціонально неповних сімей, – це «італійський синдром», хоча ми можемо його назвати «португальським», «канадським», «французьким» і т. д.

Найперше його симптоми можуть розвинути у трудового емігранта, а основними причинами є важкість адаптації, зокрема до умов праці, індивідуально-психологічні особливості, можливість та специфіка налагодження взаємин зі сім'єю та ін. Безпосередньо в трудовій

еміграції найважчий момент – умови праці. До прикладу, існують певні години, коли сучасна невільниця може бути вільною: в четвер з 14.30 до 18.00 год. та в неділю з 11.00 до 18.00 год. А решту часу жінка має бути цивілізованою, освіченою й терпеливою європейською рабинею з догляду за примхливим, здебільшого з психічними відхиленнями, італійським довгожителем. Як невесело жартують наші жінки: «До нормальних нас не беруть».

Варто додати, що італійські медики вже не замовчують того факту, що кожен другий новонароджений має до десятка відхилень психіки й потребує лікування.

Жінка-заробітчанка за таких умов замикається на невеличкому просторі квартири й зациклюється тільки на своїх думках та емоціях. А чужий світ активно починає проникати в особистість, яка чинить опір насильницькій асиміляції. І далі продовжує Н. Загодько: «Ви запитаете, чого ж ми знову повертаємось, коли там так погано? По-перше, причини досить прозаїчні – фінансові. Діти ростуть, проблеми не вирішуються, а просто змінюються. Колись і я думала, що їду лише на рік–два. Ось виплачу борг за квартиру, трошки зароблю на перший випадок – і додому. Але минуло два роки... Випускні вечори, вступ до платних інститутів, раптове весілля, народження онуки... Гроші, гроші й ще раз гроші. Повертаючись додому, ми ще довго почуваємося «чужими серед своїх», викинутими з рідного середовища. За час наших поневірянь життя пішло далі, діти підросли і віддалились, батьки постаріли, друзі й колеги пішли далі, влаштувавшись у зміненому житті. А ми втрачаємо здоров'я, родинні зв'язки, кваліфікацію, стаж, впевненість у завтрашньому дні, професійні навички» [4].

Як бачимо, «італійський синдром» – хвороба соціальна, можна сказати, що це є комплекс психологічних, психосоматичних і навіть психічних проблем, котрі мають своєю причиною соціальні фактори, – соціально зумовлений комплекс психологічних проблем. Серед них найперша – то глибоке почуття незахищеності, непотрібності та відчуженості («чужий серед своїх, який так і не став своїм серед чужих»), яке має заробітчанин (заробітчанка), коли приїжджає додому, а також інша, вкрай різноманітна симптоматика. Якщо на батьківщині залишається чоловік, він починає страждати на комплекс неповноцінності, бо змушений виконувати не властиву для себе хатню роботу і доглядати дітей. Найчастіше такі чоловіки потрапляють в алкогольну (алкогольно-тютюново-наркотичну) чи іншу залежність.

А результат залишається тим самим: поступове емоційне віддалення, взаємовідчуження в родині. Як висловились одна з учасниць нашої програми психологічного супроводу функціонально неповних

сім'ї Наталя З., «за рік заробітчанства нема з чим їхати додому, а за два роки – нема до кого». І знову виникає закономірне питання: «То чому ж вони знову їдуть, якщо їм там погано, а потім тут стає ще гірше?» Причини цього досить прозаїчні. Родини заробітчан дуже швидко звикають до певного рівня достатку, котрий неможливо утримувати без регулярних грошових переказів «звідти», з-за кордону. Але головна причина в іншому: Наталя Загодько (член Асоціації українських жінок у місті Салерно, Італія) стверджує: «Радість перших днів повернення додому швидко змінюється іншим відчуттям – «чужих серед своїх». Ми, як птахи, викинуті з рідного гнізда. За час наших поневірянь життя пішло далі. Діти підросли й віддалилися, батьки постаріли. Друзі й колеги влаштувались у зміненому житті й теж відсторонилися. Ми ніби говоримо різними мовами, не розуміючи одне одного. Тому подумаєш-подумаєш – і знову пакуєш валізи. Одна знайома іронічно поцікавилась: «Невже так тягне чужина?». Ні, це батьківщина випихає...».

Висновки. У програмі психологічного супроводу функціонально неповних сімей взяли участь 45 батьків із загальної вибірки досліджуваних, з них 29 жінок і 16 чоловіків віком від 24 до 42 років та їхні діти – 24 хлопчиків і 27 дівчаток віком від 5,5 до 7 років. Участь у заняттях була добровільною.

Основними результатами експериментального застосування програми стали: зміцнення психологічних засад сім'ї на основі утвердження гнучкості, щирості, емпатійності взаємин між членами сім'ї, а відтак зниження конфліктного потенціалу сім'ї, подолання емоційної холодності, відчуженості між її членами.

Наприклад, одна з учасниць нашої програми сказала: «Я вперше за декілька років відверто поговорила про все і поплакала зі своїм чоловіком. До цього часу і він і я боялися розповідати одне одному про свої болі, проблеми, переживання. А тепер нам обом ніби гора з плечей впала, і цей тягар міг зруйнувати нашу сім'ю». Найважливіше для нашої роботи – це відновлення взаємин у сім'ї після повернення батька, котрий перебував у трудовій еміграції. Отож, сім'я знову стала функціонувати як повна.

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: у 2 кн. / О. Воропай. – Кн. 2. – К.: Оберіг, 1991. – 448 с.

2. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 208 с.

3. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт, 2013. – С. 98.
4. Зрибник Т. Лист з Італії / Т. Зрибник // Україна молода. – 2008. – № 28. – С. 4–5.
5. Консультування сім'ї: методичні поради для консультування батьків / за ред. В. Г. Постоного. – Ч. 2. – К.: ДЦССМ, 2003. – 303 с.
6. Малкина-Пых И. Г. Семейная терапия / И. Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2005. – 992 с.
7. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України / О. Краузе // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 26–34.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
9. Основи практичної психології: підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.
10. Пенішкевич Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дистантними сім'ями / Д. Пенішкевич // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Вип. 225. – 2005. – С. 92–97.
11. Політика України у сфері контролю над нелегальною міграцією. – К., 2006. – С. 9.
12. Психологічна допомога сім'ї / упор. Т. Гончаренко. – К.: ВД «Шкіл. світ», 2005. – 128 с.
13. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: учеб. пособие: в 2 кн. / Е. И. Рогов. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – Кн. 1: Системы работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.; Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. – 480 с.
14. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посібник / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1998. – 200 с.
15. Социальная педагогика / под общ. ред. М. А. Галагузовой. – М., 2000. – 428 с.
16. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч. посібник / І. М. Трубавіна. – К.: ДЦССМ, 2003. – 132 с.
17. Соціально-педагогічна робота та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: навч.-метод. посібник / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушка. – К.: ФОП «Купріянова», 2007. – 240 с.
18. Шеленг Л. А. Неблагополучная семья как объект социально-педагогической деятельности / Л. А. Шеленг // Психологические проблемы современной российской семьи: тезисы второй Всероссийской научной конференции (25–27 октября 2005 г.): в 3-х ч. / под общ. ред. В. К. Шабельникова, А. Г. Лидерса. – Ч. 2. – М., 2005. – 560 с.

Юрченко И. В. Психологическая помощь семьям в условиях вынужденной трудовой миграции

Рассмотрено основные психологические особенности и проблемы современной семьи, в частности функционально неполных семей, образованных в результате трудовой миграции.

Доказано, что миграция с целью заработка вызывает значительные стрессогенные ситуации и негативные последствия для личности самого мигранта и психоэмоционального благополучия его семьи. Это свидетельствует о необходимости внедрения системы психологической помощи современным семьям, функционально неполным семьям и их психологического сопровождения, прежде всего в дошкольных и начальных учебных заведениях.

Ключевые слова: *психологическая помощь, функционально неполные семьи, психологическое сопровождение семей, проблемы функционально неполных семей, трудовая миграция.*

Yurchenko I. V. Psychological help to families because of forced work emigration

Nowadays, together with rapidly increasing proportion of single-parent families because of divorce or death of one from couple the number of so-called functional single-parent families, those in which one or both migrate abroad for work, increases intensively.

The issue of psychological assistance to families is the object of attention of Ukrainian researchers such as A. Bondarchuk, V. Varga, S. Yenikolopov, T. Zelinsky, A. Cape, T. Naumenko, V. Postovii, I. Khamitov and others. The features of changes in the functioning of families in today's society, the development of new methods and techniques of psychological counseling and work with them are actively investigated.

Schools for parents, centers of social – psychological rehabilitation and psychological support to families who have returned from exile forced labor are created. Substantiation of methods of psychological assistance to functional families (FF) is impossible without a clear choice of the forms of work practical psychologist with FF.

In this regard, we note that the terms «psychological counseling», «psychological correction», «therapy», «psychological support» specific types of psychological help are marked. In our opinion, in the case of counseling this aid does not involve deep changes in the personality of the client, and psychological correction and psychotherapy are focused on as follows: psychocorrection – specific problems of individual (fear, aggressiveness, etc.) psychotherapy – basic dispositions.

Underneath the term «psychological support» we understand that kind of activity of psychologist, which includes a set of interrelated and interdependent methods, means, which are aimed at ensuring social – psychological conditions for the preservation and development of the mental health of the individual and of the society in our investigation of family.

Among these methods psychological education (awareness), training sessions, group meetings, etc. are predominant and among the means of influence mainly persuasion and suggestion are superior. Therefore, psychological support may be appropriate for this type of situation and psychological support to individual and family.

First, the psychologist can and must cover general information about the high likelihood of some psychological problems in children and parents particularly (face-to-face when circumstances so require), announce the organization of group meetings for parents where they can discuss issues that concern them, get the necessary support and information.

The work of group meetings should include psychological education of parents, raising of their level of psychological culture and psycho – pedagogical competence through organization psychologist mini – lectures, group discussions, using of specially designed training exercises etc.

During the training workshop within psychological support to family psychologist can use individual psychotherapy, psychotechnological methods or techniques.

Key words: *functionally incomplete families, psychological accompaniment of families, problems of functionally incomplete families.*

Стаття надійшла 15 квітня 2016 р.